

**Un assaig general del fabrisme:
la traducció de *Pickwick* de Josep Carner**

Joan Ferrer & Francesc Feliu
Universitat de Girona

S'acaba de publicar, a cura de Jaume Coll i de Joan Ferrer, una edició de l'obra de Charles Dickens, *The Posthumous Papers of the Pickwick Club*, acarada amb la traducció que va fer-ne Josep Carner a les darreries dels anys vint del segle passat. Es tracta d'una traducció excepcional, des de molts punts de vista; diuen que el professor Antoni Comas (1931-1981) ensenyava, en les seves lliçons de literatura catalana a la Universitat de Barcelona, que les dues traduccions més importants de la història de la llengua catalana havien estat *Pickwick* de Charles Dickens traduïda per Josep Carner (1931) i l'*Odissea* d'Homer traduïda per Carles Riba (1953).

A propòsit d'aquesta traducció, i de la seva nova publicació en ocasió de l'Any Carner, hem volgut esbossar en aquestes pàgines una reflexió sobre el paper fonamental que aquesta traducció creiem que té en la història de la llengua catalana contemporània, i aportar un tast dels materials lingüístics que fonamenten aquesta idea.

1. Charles Dickens (1812-1870) va néixer a Portsmouth, una base naval del sud d'Anglaterra, on el seu pare treballava a la pagadoria de les forces navals. L'any 1814 la família es traslladà a Londres i el 1817 a Chatham, prop de Rochester, en el comtat de Kent, que serà l'escenari d'alguns episodis de *Pickwick*. La mainadera del nen Dickens es deia Mary Weller –que de manera sospitosa té el mateix cognom que dos dels personatges més entranyables de la seva primera gran novel·la– i el mestre de l'escola era el senyor Giles. El 1822 la seva família retornà a Londres i ell restà a l'escola a Rochester. L'any següent torna amb els pares al barri popular de Camden Town de Londres. El pare és empresonat (1824) a la presó de deutors de Marshalsea. Ell ha de deixar l'escola i entra a treballar durant uns mesos a una fàbrica de betum. Al cap de tres mesos, el pare va heretar alguns diners de la seva mare i va poder deixar la presó d'insolvents. Charles va tornar a l'escola durant dos anys. L'any 1827 va entrar a treballar d'oficinista en el bufet dels advocats Ellis i Blackmore. Ellis és el model de Perker de *Pickwick*. Comença a fer de reporter en els tribunals de justícia de Doctors' Commons. Aquí podrà seguir els detalls dels procediments legals anglesos del seu temps, que també es veuran reflectits en *Pickwick*. Després passà a fer de periodista de la Cambra dels Comuns i a fer el seguiment d'actes polítics que se celebraven en diversos indrets del país. Els viatges els feia en cotxe de cavalls perquè el ferrocarril encara no s'havia estès per Anglaterra. Totes aquestes experiències es veuran reflectides també en *Pickwick*.

Els primers exercicis literaris de Dickens es van publicar en diaris i revistes i van ser recollits en *Sketches by Boz*, en dos volums, l'any 1836. Va ser aquest any 1836 quan Dickens va rebre l'encàrrec de William Hall, soci de l'editorial acabada de fundar Chapman and Hall, de redactar vint textos humorístics que havien d'acompanyar uns gravats del dibuixant Robert Seymour, que tenia un cert renom. Dickens era un noi de vint-i-tres anys, que acabava de publicar el seu primer llibre de relats. L'oferta econòmica era ben magra, però Dickens necessitava els diners i l'acceptà. El 31 de març surt publicat el primer lliurament dels *Pickwick Papers* signat per Boz, que era el sobrenom familiar del seu germà Moses, i que Dickens ja havia emprat per a signar els seus *Sketches*. Sembla que la novel·la no va començar amb gaire bon peu: el dibuixant Seymour pensava en un senyor Pickwick alt i prim, segons els canons de la tradició quixotesca, mentre que l'editor Chapman diu que ha de ser baix i rabassut. A més,

s'adona que Dickens s'aparta de la idea inicial d'una colla de senyors de Londres que anaven a fer caceres i esports campestres de caràcter còmic. Seymour, per les causes que fossin, es va suïcidar disparant-se un tret al cap. L'il·lustrador fou substituït per Hablot K. Browne, un noi de vint anys, que va començar a signar els seus treballs amb el nom de Phiz, en consonància amb el Boz de l'escriptor. Els dibuixos del senyor Pickwick i del seu criat Sam Weller de Browne són els que perduraran en la imaginació del poble anglès.

L'obra va començar amb un èxit discret. Les aventures dels pickwickians per Dingley Dell no acabaven de ser prou divertides. En el fascicle quart (juliol de 1836), que conté el capítol X, fan coneixença el senyor Pickwick i l'enllustrador Samuel Weller, que parlava un dialecte *cockney* extraordinàriament singular. Aquest lliurament marcarà el punt d'enlairament en la història de la recepció de l'obra, que es convertí en un èxit colossal: la tirada dels primers fascicles era de quatre-cents exemplars; a partir d'aquí passarà a quaranta mil exemplars i serà la consagració de Dickens com a un dels escriptors més famosos de la història de la literatura universal.

Pickwick va ser publicada inicialment en vint parts editades en dinou fascicles mensuals, des l'abril de 1836 al novembre de 1837. El mateix mes de novembre de 1837 es va publicar en forma de llibre complet i va ser editat de nou en la "Cheap Edition" de 1847 i en la "Charles Dickens Edition" de 1867. Aquesta és considerada pels experts com l'edició definitiva (Patten, 31). Es tracta, sens dubte, d'una obra molt singular. L'incomparable G. K. Chesterton en l'assaig que dedicà a Dickens l'any 1906 ho formulà de manera magistral:

In "The Pickwick Papers" Dickens sprang suddenly from a comparatively low level to a very high one. To the level of "Sketches by Boz" he never afterwards descended. To the level of "The Pickwick Papers" it is doubtful if the ever afterwards rose. "Pickwick," indeed, is not a good novel, but it is not a bad novel, for it is not a novel all. In one sense, indeed, it is something nobler than a novel, for no novel with a plot and a proper termination could emit that sense of everlasting youth – a sense as of the gods gone wandering in England. This is not a novel, for all novels have an end; and "Pickwick," properly speaking, has no end – he is equal unto the angels. The point at which, as a fact, we find the printed matter terminates is not an end in any artistic sense of the word. (Chesterton, 83)

Pickwick és una obra inclassificable que conté una notable barreja de gèneres literaris, amb moltes narracions interpolades, que remetien a la tradició de Cervantes. Els personatges són també molt desiguals: Pickwick i els Weller, pare i fill, són inoblidablement genials, mentre que els companys pickwickians, Tracy Tupman i Augustus Snodgrass, són uns simples comparses.

Un aspecte fonamental de l'obra és el domini extraordinari que manifesta de la llengua anglesa. Dickens, que no havia rebut cap mena d'educació refinada, sols es pot comparar, en la riquesa de la seva llengua, amb Shakespeare. És un fet prodigiós. Recordem que quan comença a escriure *Pickwick* té sols vint-i-tres anys. Se sap que havia llegit els clàssics anglesos del segle XVIII, Henry Fielding i Tobias George Smollett i que, movent-se pels carrers de Londres en la seva infantesa, havia adquirit el domini de la llengua col·loquial de principi del segle XIX, representada de manera magistral en els diàlegs dels Weller¹ que apareixen en *Pickwick*:

¹ El dialecte *cockney* d'aquests personatges és una de les troballes més singulars de Dickens en *Pickwick*. Isabel Tello el descriu perfectament: "El dialecto *cockney* representa la variación lingüística que aparece a lo largo de la obra. Este dialecto, típico de la clase obrera londinense del sureste de la ciudad,

- Dispenseu, senyor –digué Weller, el pare, llevant-se el capell–: Espero que no haureu pas trobat el meu fill en cap manament.
- En cap –va dir el senyor Pickwick.
- Em plau de sentir-ho, senyor –respongué el vell–. Vaig prendre'm qui-sap-los treballs per a la seva educació, senyor; el deixava trescar pels carrers que no era sinó un vailet, i eixorivir-se tot sol. És l'única manera que un noi s'espavili, senyor.

2. Acabem de citar un fragment de la versió catalana d'aquesta obra que va fer Josep Carner, amb el títol de *Pickwick (Documents pòstums del Club d'aquest nom)*. El registre col·loquial dels Weller ha passat aquí per un sedàs, diguem, de pulcritud lingüística. Encara que el diàleg manté la vivesa i el caràcter popular, des del punt de vista lingüístic no hi trobem ben bé una reproducció del llenguatge català col·loquial real –del segle XIX o del XX, tant se val– sinó, més aviat, una recreació d'aquest llenguatge col·loquial d'acord amb uns paràmetres imaginats, d'allò que hauria de ser –o que hauria hagut de ser– el català popular, i amb poques connexions, de fet, amb la realitat. Això té a veure amb el rerefons de la tasca del Carner traductor –de tota la seva generació d'escriptors catalans, de fet–, i amb el context històric en què es produeix i es publica el *Pickwick* en català.

El llibre, certament, apareixia publicat en un moment decisiu de la història contemporània de la llengua catalana: l'any 1931, tot just estrenada la república, i un any i mig abans que Pompeu Fabra publicués el *Diccionari general de la llengua catalana*. Josep Carner, que havia dit a Tomàs Garcés: “Tinc l'honor d'haver estat, cronològicament, el primer ministerial de l'obra de Pompeu Fabra” (Carner 1986, 277), hi posava novament al servei del ministre de la llengua els seus afanys literaris. Estem convençuts que aquesta obra, per raó de les característiques literàries tan singulars que té l'original, té un paper de primer ordre en la consolidació de les propostes científiques de Fabra, que l'any 1927, en l'article “De la depuració de la llengua literària”, havia constatat que “l'existència d'un grup nombrós d'escriptors amatents a col·laborar en l'obra de redreçament de la llengua és d'una importància inapreciable.” (Fabra, 174) La versió carneriana de *Pickwick* és un veritable catàleg d'*exercicis d'estil* en la llengua catalana “infinítament apta” que pretenia Fabra.

mayormente habitado en épocas pasadas por inmigrantes y gente pobre, es de origen regional. No obstante, la dimensión geográfica del dialecto da paso con el tiempo a la dimensión social. Dickens utiliza la variación lingüística en su obra para retratar la idiosincrasia de una parte de la sociedad londinense. [...] Las marcas dialectales que observamos en la novela consisten en incorrecciones gramaticales en los verbos (*He don't shy, They puts*), negación coloquial *ain't*, sustitución sistemática de unas letras por otras (*inwest* en lugar de *invest*, *ven* en lugar de *when*), contracciones (*good'un* en lugar de *good one, gen'lm'n, o', t'other* y *b'sides*) o términos coloquiales como *blunt (money)*. Pero el recurso más utilizado es el llamado *eye-dialect*, o sea el uso de una ortografía no estándar con la que se pretende llamar la atención sobre una pronunciación igualmente subestándar. Ejemplos de esta técnica en la obra son *wos (was), thank'ee, fort'ns (fortunes), sov'rin' (sovereign), jist (just), widder (widower)* o *swarry (soirée)*. El lenguaje dialectal no sólo se manifiesta a través de Sam Weller, como ya se ha dicho; su padre, un personaje entrañable cuya aparición se intercala a lo largo de la novela, también lo emplea, al igual que otros personajes de clase baja. De esta manera, el dialecto creado por Dickens sirve para reforzar la presentación caricaturesca de los personajes. Los proverbios de Sam o los juegos de palabras son otros recursos utilizados por Dickens, sin olvidar tampoco el discurso “espasmódico”, nervioso y de frases entrecortadas del aprovechado señor Jingle. Todos ellos tienen el cometido de caracterizar a los personajes y crear humor, puesto que se trata de una obra humorística.” (Tello, 115-117).

Marcel Ortín (2002) ha estudiat de manera magistral el context i la recepció que van tenir les traduccions de Dickens que va fer Josep Carner.² L'interès que Carner sentia per Dickens ja venia d'antic: quan era director –i principal traductor– d'Editorial Catalana, havia publicat, el 1918, la versió d'*Una cançó nadalenca*. Deu anys més tard, Joan Puig i Ferrer, director literari de la Biblioteca “A tot vent” de les Edicions Proa, que acabava de començar a publicar obres originals d'autors catalans i traduccions de grans autors europeus, li va encarregar la traducció de tres novel·les de Dickens.³ Carner era un escriptor consagrat, que havia entrat en la maduresa –tenia 44 anys–, i que des de 1921, quan s'incorporà al cos consular, havia deixat de viure a Catalunya. Entre 1927 i 1932 –els anys “dickensians”– era vicecònsol a Le Havre.

L'epistolari de Josep Carner amb Jaume Bofill i Mates (1995) permet seguir amb precisió el treball de traducció de *Pickwick*. El mes de desembre de 1928 ja havia començat a traduir *Pickwick*, i pel setembre de 1930 ja estava enllestit i lliurat a l'editor. Carner devia acabar la traducció per l'abril o pel maig de 1930. El llibre apareixia per l'abril de 1931 en tres volums de paginació seguida, relligats en tela, en vuitè menor. El volum I contenia els capítols I-XIX (p. 1-352); el volum II, els capítols XX-XXXVII (p. 353-720); i el volum III, els capítols XXXVIII-LVII (p. 721-1092). La correspondència amb Jaume Bofill ens permet saber també algunes dades molt reveladores a propòsit del treball de traducció de Carner:

Quan et vagarà d'escriure'm desitjaria que em diguessis com es diu en català la *brouette* francesa, o sigui el *wheeling-barrow* anglès, o sigui la *carretilla* castellana: el carretó d'una roda que empren els paletes. Igualment et prego de demanar a en Fabra amb quina mena de joc de cartes que tingui nom català s'identifica o s'emparenta el que els anglesos anomenen *all-fours* o *seven-up*. Tot això és per al *Pickwick*, la traducció del qual penso acabar el mes entrant. (20-III-1930)

Caríssim Jacme: t'agrairia en gran manera que QUAN MÉS AVIAT POSSIBLE m'enviessis baldament una targeta amb les correspondències correctes dels mots a continuació (no són pas gaires):

Bussó; Antiquèles; Lentes (els penjats damunt el nas); *Sobre* (d'una lletra).

Són els únics dubtes que em resten en la meva traducció del *Pickwick*, finalment acabada, i que convé enviar QUAN MÉS AVIAT MILLOR. (10-V-1930)

La resposta de Bofill a Carner no s'ha conservat, però la podem trobar dins de la traducció de *Pickwick*: el carretó dels paletes és el *bolquet*,⁴ l'anglès “playing at all-fours with a very greasy pack of cards” esdevé “jugant, amb unes cartes totes greixoses,

² És fonamental la “Biografia mínima” de Carner escrita per Jaume Coll (Carner 2004, 179-196). Pel que fa a l'obra de Carner com a traductor és imprescindible la síntesi de Marcel Ortín (amb bibliografia) publicada dins Bacardí & Godayol (124-127).

³ *David Copperfield*, la segona obra de Dickens que Carner va traduir, per a Edicions Proa, ja estava molt avançada pel desembre de 1930; el 20 de desembre, Carner en va enviar el text a Jaume Bofill perquè el fes arribar a Puig; el 5.3.1931, Carner ja n'havia rebut el pagament de 2.500 pessetes. El volum, però, no es va publicar fins al 1964, en el vuitantè aniversari de Carner. El tercer volum de Dickens que Carner va traduir va ser *Les grans esperances de Pip*; la traducció va ser començada a la tardor de 1930 i acabada el juny de 1931; Carner la va revisar durant l'estiu de 1932 i va aparèixer publicada en dos volums la darrera setmana de desembre de 1934. Per la feina, Carner en va cobrar 1.800 pessetes.

El futur editorial d'aquestes traduccions va ser el següent: *Pickwick* va ser reeditat dins la Biblioteca «A tot vent» els anys 1970 i 1972; *Les grans esperances de Pip*, el 1985; i el conjunt de les tres traduccions va ser reeditat per Nadal de 1995.

⁴ Definit en el *Diccionari general* de Fabra com “Caixó amb una sola roda a la part anterior i dos mànecs en la posterior, per a transportar calç, pedres, maons, etc.”

a la imperial”;⁵ el *bussó* és la *bústia*; les *antiqüeles* són els *lluents*; les *lentes* són el *pinça-nas* (*pinçanàs*, en l’ortografia actual); i el *sobre* és un *sobrecarta*.

Mai no podrem saber exactament si hi hagué alguna mena de dependència o d’interrelació entre la preparació del diccionari de Fabra i l’activitat literària – singularment la traducció de *Pickwick*, coetània– de Carner, però és ben cert que en el DGLC hi trobem entrades que són indiscutiblement creacions carnerianes, documentables a la seva principal versió dickensiana, i que en alguns casos –*primicer*, *jovençà*, etc.– obtindran una difusió notable entre els escriptors posteriors.

3. Els estudiosos s’han fixat en el que el professor Marcel Ortín ha anomenat l’*excés* de vocabulari de Carner. I efectivament, aquesta traducció deixa simplement perplex; però cal recordar que Dickens, per si mateix, ja deixa bocabadat en aquest aspecte qualsevol lector de llengua anglesa. L’estudi de Loreto Busquets (1977) sobre l’aportació lèxica de Carner a la llengua literària catalana recull fins a 335 mots i accepcions que apareixen documentats per primera vegada en català en la traducció de *Pickwick*. Tots aquests mots, d’acord amb el plantejament de l’autora, constitueixen, justament, una singular i veritable aportació del traductor a la llengua catalana.

La innovació lèxica, gairebé exigida per les característiques de l’obra de referència, transcorre per diferents viaranyos i recorre a estratègies diverses, que van des de la incorporació més o menys adaptada d’estrangerismes o de nous cultismes fins a l’estirament del sentit de mots catalans ja existents fins a atorgar-los noves accepcions i usos originals. Tanmateix, el recurs més utilitzat, i de molt, per a la innovació lèxica que practica Carner és la creació de nous mots a partir dels recursos morfològics de derivació i composició que els nous instruments descriptius i normatius de la llengua catalana posaven a l’abast. L’operativitat de tot de sufixos i prefixos, aplicats a mots de diversa mena –verbs, adjectius o substantius– i dels més diversos camps semàntics fan pensar que hi ha una voluntat expressa de posar a prova el sistema gramatical, les possibilitats d’una llengua literària que Fabra anava conformant i que volia “infinitament apta”. És rellevant que notem aquí el fet que una de les innovacions més interessants en la tècnica lexicogràfica que usará Fabra en el seu *Diccionari General* és la inclusió de prefixos i sufixos en la nomenclatura (Feliu & Fullana 2012), una pràctica manllevada, precisament, de les seves fonts anglosaxones. El DGLC, que veurà la llum ben poc després del *Pickwick*, prefigura doncs una llengua oberta a la recursivitat, amb un cabal lèxic que es pot incrementar infinitament a partir de mecanismes perfectament establerts.

Carner, com va posar de relleu Busquets en el seu monumental estudi, explora els recursos derivacionals més comuns fins a límits poc habituals, i posa en circulació per exemple, a partir d’adjectius corrents com *indisposat* o *inflexible*, tota una sèrie de formacions innovatives com ara: *immolestat*, *impercebut*, *improvocat*, *inavesat*, *infontamentat*, *ininvitat*, *inobservat*, *inusat*, *inaudible*, *indestriable*, *irreflexible*, etc. *Pickwick*, a causa de l’exhuberància lèxica que li és característica d’estil, presenta moltes formacions que resulten paradigmàtiques dels procediments innovatius del traductor. Podíem citar, per exemple, el verb *gotellinar* ‘degotar a gotes petites’, format successivament a partir d’un doble diminutiu de gota (gota > gotella > gotellina > gotellinar), el verb *avallejar* ‘davallar, anar cap avall’, format en aquest cas a partir d’un adverbi, el nom *cavil·lositat* ‘qualitat de cavil·lós, de qui cavil·la, o pensa amb suspicàcia’, que parteix d’un adjectiu prèviament creat a partir d’un verb (cavil·lar > cavil·lós > cavil·lositat) o el verb *escritotejar* ‘escriure amb dificultat, amb prou feines’,

⁵ El DGLC –ni cap altra font lexicogràfica– no ens dona indicacions sobre aquesta modalitat de joc.

que pren el model de *gargotejar*, de sentit molt pròxim, i l'aplica a una formació despectiva del participi nominalitzat *d'escriure* (escrit > escritot > escritotejar).

Totes aquestes coses tan interessants ja les va posar al descobert Loreto Busquets en l'estudi que hem citat, però ara, una nova revisió de *Pickwick* ha propiciat la confecció d'un "Vocabulari carnerià" que figura al final de l'edició de Coll & Ferrer (2020); en aquest vocabulari hi podem documentar encara alguns altres mots o accepcions que apareixen per primera vegada en la llengua literària catalana en aquesta obra i que van passar per malla a Busquets. Els resseguim a continuació:

Trobem, en primer lloc, algunes de les típiques formacions lèxiques carnerianes a què ja hem al·ludit, creades a partir dels mecanismes de derivació i de l'analogia amb mots plenament coneguts:

entemordir 'esporuguir molt', i 'fer perdre, per la por, la facultat d'orientar-se o de donar-se raó del que es fa': *Entemordit per aquesta amenaça, i totalment desalenat* (1187).⁶ Es tracta d'una variant d'*estemordir* que no és a cap diccionari.

mormolar-se 'murmurejar'. Aquest verb, en una forma reflexiva, tampoc no és documentat en cap dels diccionaris històrics: *dones que van començar de mormolar-se l'una a l'altra* (487).

tempesteig 'agitació violenta, com de crits, soroll, baralles, pertorbació intensa de l'ànim, etc.': *Havia al·ludit l'honorable senyor. (Gran tempesteig.)* (9). Nom format sobre el verb *tempestejar*, que Fabra defineix com 'fer una tempestat o tempestats'.

sovinteig, nom anàleg a l'anterior, creat a partir de *sovintejar* 'esdevenir-se sovint' indica més aviat 'el fet de tractar sovint amb algú': *s'han negat a tornar als escenaris de llur antic sovinteig i passades temptatives* (1307).

engrunyir-se, verb equivalent a 'malhumorar-se, enfadar-se', i **engrunyit** 'malhumorat': *i és que quan els homes s'engrunyeixen i beuen tots sols en temps de Nadal* (665) || *digué Sam bastant engrunyit* (887). El DGLC recull *engrony* ('renyina'), *engronyament* i *engronyar-se*, però en les formes que usa Carner, amb divergències gràfiques i de flexió, no són documentades, i sembla que s'expliquen per alguna mena d'etimologia falsa que les relacionaria amb el verb *grunyir* (que també vol dir 'rondinar')

reclosió constitueix una variant formal (ortogràfica) per *reclusió*, influïda sens dubte per l'existència del verb *cloure* i la seva família: *començava de sofrir d'aquella estreta reclosió* (1051).

També documentem uns quants exemples de noves accepcions, o de sentits nous que s'atribueixen, sobretot, a verbs que generalment, per ells mateixos, no sembla que presentin cap excepcionalitat. Ja hem notat abans que aquest és un altre dels recursos habituals de la innovació lèxica en Carner, encara que resulta el més subtil, i pot passar més desaparcebut:

aturar com a terme de cacera, en una accepció formada sobre el sintagma *gos d'atura* (el que atura les ovelles de separar-se del ramat) i no recollida per cap diccionari. Cal assenyalar, amb tot, que Carner li dona al *gos d'atura* un sentit que correspon, de fet, al del *gos perdiguer* (que aguaita, espera, enuma o veu una peça de caça, generalment de ploma –becada o perdiu–, i es queda immòbil, és a dir que s'atura, per advertir el caçador d'aquesta presència): – *Silenci, si podeu –respongué Wardle suaument–. ¿No veieu que aturen?* (411).

⁶ Els números corresponen a la paginació de l'edició de Coll & Ferrer de Dickens.

ajustar-se en el sentit de ‘conformar-se’, que tampoc no recullen els diccionaris catalans: *el senyor Ben Allen es va ajustar amb un embut que tenia un suro a l’extrem inferior* (881).

conferir en el sentit de ‘dispensar’, que tampoc no recullen els diccionaris: *s’havia retirat darrera el taulell a conferir algunes de les sangoneres* (877).

endardellar ‘dardar, llançar com si fos un dardell o dard petit’: *Winkle, després d’endardellar una mirada rebel al senyor Pickwick* (413). Fabra no recull aquest verb, i Alcover, que sí que el reporta, li atorga un sentit que no té res a veure amb l’ús que n’ha fet Carner.

esmerçar ‘invertir esforços’, però també ‘agafar, empènyer’, un sentit que no es troba documentat en els diccionaris: *El senyor Winkle, descobrint la cara d’una dama a la finestreta de la cadira de mans, es girà ràpidament, esmerçà el trucador amb tota la seva força i poder* (843).

exorar és un verb que no trobem als diccionaris (Fabra recull sols *exorable*), però quie, a més, no té el sentit que li seria propi de ‘pregar’ sinó un altre que és habitual en Carner (i, per ell, a Riba) equivalent a *exaudir* ‘escoltar, cedir o perdonar algú a causa dels seus prec’s’: *El desig fou exorat* (839).

passar-se en el sentit de ‘convertir-se o esdevenir’, que no recullen tampoc els diccionaris: *Poc després d’aquella beneïda reunió, vaig passar-me a metge* (873).

torrejar, verb ben documentat als diccionaris, però enlloc recollit en un sentit que usa Carner, acostat a ‘presumir, donar-se importància’: *¿és solament en el críquet on els vostres conciutadans saben torrejar?* (155). És difícil establir si es tracta sols d’un sentit figurat o d’una nova accepció.

Hi ha també algunes expressions de gran vivesa, que semblen de creació pròpia, i que no recullen els diccionaris ni va incloure l’inventari de Busquets:

de cap de les passades ‘de cap manera’: *no us hi torneu de cap de les passades* (1225). Es tracta d’una construcció paral·lela, en negatiu, a *de totes passades*, que no hem trobat recollida en els diccionaris de l’època.

trinxar la xixina, expressió creada a partir del mot *xixina*, que significa ‘carn picolada’, i que no hem pogut documentar. Sembla que té el sentit de ‘fer miques burlant-se’n, fer destrossa’: *s’ocupa de trinxar la xixina per al vostre amo, senyor* (577).

Finalment, l’altre bloc significatiu d’innovacions pickwickianes no documentades encara el conformen els mots incorporats, amb més o menys adaptació, a partir d’altres llengües. En aquest grup, que Busquets anomena “estrangerismes” hi hem de situar alguns mots que provenen del francès o de l’italià, però també un nombre significatiu de castellanismes, que potser valdrà a pena examinar amb un xic més de deteniment. Entre els estrangerismes pròpiament dits, hi hem localitzat:

massíssim ‘màxim, absolut’, probablement, un italianisme: *–Veritat massíssima – respongué el doctor* (69).

suarré ‘vetllada, reunió, tertúlia, festa, etc., que hom celebra en una casa particular després de sopar per a conversar o entretenir-se d’alguna manera’ (pres del francès *soirée*, suggerint segurament una pronunciació còmica): *recapta el plaer de la seva presència aquesta nit a una amical suarré* (847). Cal notar que aquest gal·licisme no difereix pas gaire d’altres que Carner usa i que Fabra incorpora al diccionari: *pardessú, xarret*, etc.

peunú ‘descalç’: *Peunú, tot sol, travessava l’arena escorxadora* (473). Consignem aquest mot, encara que també el recollirà el DCVB (publicat els anys cinquanta) perquè, precisament per això, Carner no el podia haver trobat en cap diccionari. Alcover el documenta exclusivament en una de les rondalles de mossèn Esteve Casaponce, publicades a finals del XIX, i creiem força improbable que Carner l’hagués llegit. És probable, per tant, que en els dos casos hi conflueixi el gal·licisme (*pied-nus*).

Hem dit que caldria examinar amb més atenció els castellanismes, perquè, de fet és ben poc precís posar-los al mateix paquet que els mots presos de llengües que –casos particulars a banda– tenien sols presència en un pla literari. Els castellanismes reflecteixen la interferència del castellà existent en la llengua catalana de l’època, en l’ús corrent dels catalanoparlants; una interferència que justament Carner i tota la seva generació, seguint els criteris de Fabra, miraven d’evitar amb especial cura, encara que no hi reeixissin del tot, atès el profund arrelament de certs castellanismes –alguns dels quals, Fabra mateix va decidir admetre, a falta d’alternatives viables. En relació amb els castellanismes de Carner, resulta interessant observar quines són les tècniques aplicades en l’adaptació lingüística, que els converteix en veritables propostes d’integració formal a la llengua, encara finalment no aconseguissin l’aprovació. Aquesta qüestió és molt interessant, però queda fora dels objectius del present treball, i potser valdrà la pena abordar-la en una altra ocasió. En qualsevol cas, a banda dels que ja havia recollit Busquets –i a risc que ens n’hagi passat algun per alt, ja que la majoria continuen essent usuals en el català col·loquial d’avui– hi hem trobat els següents:

cataracta en el sentit de ‘cascada, caiguda d’un corrent d’aigua per un precipici’, no recollit pel diccionari normatiu: *amb una cataracta de llàgrimes* (255).

candau ‘cadenat’, d’acord amb la normativa: *un candau a la boca* (357).

carmel·lo forma popular per al mot *caramel*, que com assenyala el DCVB “no és popular, sinó adaptació literària moderna”. Val la pena notar que en el DGLC ja apareix *caramel*, encara que no l’expressió **a punt de carmel·lo** ‘en el seu punt dolç, en la situació millor’, que és de fet el que usa Carner: *guarnida i a punt de carmel·lo* (965).

palot ‘cadascuna de les ratlles que fan, sobre una pauta, els que aprenen d’escriure, per començar a adquirir pràctica amb la ploma’: *com els palots que ens feien fer a estudi* (297). La paraula no és admesa en els diccionaris catalans amb aquest sentit, que sí reporten els diccionaris castellans, però s’ha de notar que no hi ha tampoc un mot específic en català per a aquest concepte.

reprotxe ‘retret, censura per falta comesa’: *El vell acalà sos ulls en sentir aquest reprotxe* (385).

repisa ‘relleix, sortint de poc vol, en una paret, destinat a tenir-hi alguns objectes’: *recolzar-se al mateix temps a la repisa de l’escalfapanxes* (741).

tamany ‘mida, grandària’: *Hola, veus ací el teu amo, de tamany natural* (487).

torbellí ‘remolí, abundància de coses que ocorren en tropell, al mateix temps’: *pronuncià els darrers mots entre un torbellí d’aplaudiments* (633).

L’ús d’alguns castellanismes vius en la parla popular però condemnats finalment en els usos normatius s’ha de relacionar també, en certa manera, amb l’ús d’algunes variants vulgars de mots o expressions que trobem a la traducció de *Pickwick*. És el cas de l’adjectiu **esparvillat** per *esparpillat* (aquesta forma, però, la recollirà el DCVB) o de l’expressió **deixar** (algú) **a les capsos**, ‘frustrar algú’, que d’acord amb la racionalitat semàntica s’ha fixat com a *quedar-se a l’escapça*. Podem donar fe, però, de la vitalitat

real, encara avui, d'aquesta expressió tal com l'usa Carner: *deixaré el doctor a les capsas* (35).

En definitiva, i assumint que la traducció és sempre una activitat altament productiva des del punt de vista lingüístic, hem de convenir que la contribució lèxica i fraseològica que la traducció de *Pickwick* va propiciar és més que notable, que les novetats lèxiques proposades neixen, en gran mesura, de l'exploració sistemàtica dels mecanismes morfològics genuïns de flexió, derivació i composició, i que, en conseqüència, tant les propostes exitoses com les temptatives fallides, en aquesta traducció, és difícil deslligar-les de la tasca de fixació lèxica i gramatical que Fabra – aquell de qui Carner s'enorgullia d'haver estat el primer ministerial– enllestia just en els mateixos moments.

4. Ja hem vist que el lèxic és un aspecte fonamental d'aquesta versió, però pensem que encara és més important el que podríem anomenar la *música del conjunt*, el fet d'assolir, en la confecció del text literari, un *dring* genuí en català. Carner ho va formular de manera magistral en la reflexió següent a propòsit de l'art de traduir:

De l'esclavatge i angúnies de l'equivalència, no se n'ha de poder veure cap rastre penós. No es tradueix per paraules destriades, sinó per frases senceres, això és, per cops d'ala intel·lectuals; i tota frase que no aconsegueixi pas artísticament un aire d'espontaneïtat, no és bona sinó per llençar. (Carner 1944)

En aquest passatge el traductor parla d'"un aire d'espontaneïtat", però no pas de l'espontaneïtat pròpiament dita, que necessàriament és incontrolada, i sovint maldestra. Carner treballa sempre per la definició i la fixació d'un estil acurat però viu, correcte però versemblant, que es pugui lligar a la genuïtat lingüística però que amagui un treball intens d'elaboració formal, que és sobretot sintàctica. En el breu fragment que acabem de citar apareix, per exemple, en les paraules finals una construcció prototípicament carneriana, que trobem arreu del *Pickwick*, i que d'espontània no en té res: espontàniament, els parlants del català dirien, a l'època de Carner i també ara, que "tota frase que no aconsegueixi... *només és bona per llençar*". Aquesta particular construcció, que la GIEC classifica entre les coordinades adversatives excloents (§22.2.4.b), és un bon exemple de la mena d'expansions sintàctiques que Carner —amb altres escriptors que seguien la seva línia— ajudava a naturalitzar entre els lectors catalans.

Alcover, en un cèlebre discurs pronunciat en el Congrés Internacional de 1906 ja s'adreçava "a n-els amichs de la llengua catalana y especialment a n-els escriptors catalanistas" per recordar-los que "se fa precis empendre la creuada y batallar sens treva fins qu'hàgem conseguida la redenció completa de la nostra sintacsis, qu'es allà ont el castellà'ns ha invadits més" (Alcover, 399). Fabra, alguns anys més tard, i a propòsit del projecte editorial "Els nostres clàssics" del seu deixeble Josep Maria de Casacuberta, reconeixia que era justament la llengua antiga la que "ens ha fornit els mitjans de redreçar la nostra sintaxi permetent-nos de reemplaçar per construccions catalanes les innombrables construccions que la nostra llengua havia anat manllevant a la llengua espanyola (Solà, Mir, Rafel, Argenter, Murgades, Tolrà & Tobella, 602).⁷ Però la

⁷ Fabra insistirà en aquesta qüestió en el seu important discurs presidencial a l'Ateneu Barcelonès d'inauguració del curs 1924-25: "La coneixença de la llengua antiga ens és sobretot utilíssima per a la descastellanització de la sintaxi: ella ens ha permès, per exemple, de corregir els nombrosos defectes en què incorriem en la construcció de les proposicions de relatiu; ella ens ha ensenyat les locucions neutres amb què podíem reemplaçar les locucions fetes a base de l'article neutre espanyol; ella ens ha sumministrat

incorporació de les estructures sintàctiques dels clàssics s'havia de fer amb seny, amb un equilibri molt ben mesurat entre la valoració de la llengua històrica i la racionalitat que exigeix la versemblança. El senyor Alfons Par, per posar un exemple extrem, gran coneixedor de la sintaxi medieval,⁸ també traduïa clàssics anglesos pels mateixos anys que Carner, però les seves versions ens cauen dels dits per la dificultat i la inversemblança:

- Oh, bon mossenyer, lo Duc de Cornualla es mort; occit fou per un sirvent seu, a l'apar a buidar l'altre ull de Glocestre.
- Los ulls de Glocestre!
- Un sirvent pujat per ell, tranzit de remordiments, s'oposà a aital acte, adreçant l'espasa contra son gran senyor. Exasperat aquest, correu vers ell y entremig de tots lo feu caure mort, mes no s'ens un colp nocívol, qui després ha arrabaçat lo Duc.
- Açò demostra que sou ensús, vosaltres, jutges qui nostres crims d'ací baix tan rabeament sabeu venjar! Mes, oh pobre Glocestre! Perdé l'altre ull?
- Abdós, abdós, monsenyor. (Par, 238-239)

El gran Josep Carner excel·lí, però, en l'art de conjugar moltes estructures gramaticals de tradició antiga amb els usos corrents més genuïns, d'empeltar innovacions sintàctiques i lèxiques dins un cabal lingüístic sòlid i vivíssim, amb una intuïció proverbial que havia d'irradiar models i pautes d'estil sobre unes quantes generacions posteriors d'escriptors. No tenim possibilitats aquí de fer un inventari de les estructures sintàctiques usades a *Pickwick*, ni de classificar-les, però sí que podem oferir un tast de l'extens i variat catàleg d'estils que, en un sol llibre, il·lustren de manera aclaparadora les possibilitats del català modern, i proposen implícitament models de llengua per als futurs escriptors d'una llengua que vol adquirir carta de ciutadania entre les llengües de cultura d'Europa.

Vegem primer alguns exemples solts de l'adaptació sistemàtica d'expressions amb especial força expressiva:

- What a dragon!* Quina fera rapissera!
- I hope not, sir.* Em recaria, senyor.
- What a dreadful situation.* Quin paorós trencacoll.
- Bye bye, Pickwick.* I vós a fer non-non, Pickwick.
- Putting on his spectacles to look at a married 'ooman!* Es posa les ulleres per treballar una casada.
- Ah! no mistake about that.* Ah, en bona refè.
- I wish I had the vagabonds here!* Amén de Déu que tingués aquests rodmons ací!
- 'So much humour,' said Sam.* –Un cap de brot, com a plaga –va dir Sam.
- 'Nonsense; it ain't no harm. It's natur; ain't it, cook?'* –I ca! No fa cap mal, veieu. Són coses que vénen de natural; veritat, cuinera?
- 'She ain't vithin hearin',' replied Mr. Weller.* –No està pas a tret de veu –va respondre el senyor Weller.

una munió de locucions conjuntives amb què reemplaçar les que el català modern deu a la influència castellana... (Fabra 1980, 158)

⁸ Alfons Par i Tusquets (1879-1936) publicà l'any 1923 una important *Sintaxi catalana sobre los escrits en prosa de Bernat Metge* que encara avui és de referència en els estudis de lingüística històrica. Com a traductor i bibliòfil es dedicà sobretot a l'estudi de Shakespeare, del qual publicà algunes versions catalanes.

Observem, a continuació, uns quants models de llengua que recorren tota mena de registres. Les singulars característiques de l'obra permeten trobar-hi, en efecte, des de la nota estrambòtica en què Tony Weller comunica al seu fill la mort de la madrastra:

Em dol molt de tenir el gust de ferbus saber males noves la vostra madrastra ba atrapar un rafardat que libania deber estat massa temps asseguda a lerbei moll plubén i sentín un pastor que no ba poder anarsen fins tard de lanit pitof com estava de l'aigua i aiguarent i no pudent pararse canó as serenés i pera i xoca lien moltes hores

Als enrevessats fragments de les Actes del Club Pickwickià:

Que aquesta Associació reconeix volenterosament el principi que cada membre de la Societat Reportadora haurà de subvenir a les seves despeses del viatge; i que no assenjala objecció de cap mena al fet que els membres de la dita Societat continuïn llurs recerques per tot l'espai de temps que els plaurà, en les mateixes condicions.

Que els membres de la davant dita Societat Reportadora són i resten per la present informats que llur proposta de pagar el franqueig de llurs lletres i la tramesa de llurs paquets ha estat objecte d'examen per aquesta Associació; i que aquesta Associació considera semblant proposta com a digna dels elevats esperits dels quals emana, i per la present assenjala la seva perfecta aquiescència envers ella.

Els interrogatoris judicials de la memorable causa de Bardell contra Pickwick:

- Responeu en ésser anomenats, senyors, perquè se us prengui el jurament –va dir el senyor del vestit negre–. Richard Upwitch.
- Present –va dir l'adroguer.
- Tomàs Groffin.
- Present –va dir l'apotecari.
- Preneu la Bíblia, senyors. Indicareu bé i degudament...
- Que em perdoni el tribunal –va dir l'apotecari, que era un home alt, magre, de cara esgrogueïda–, però espero que el tribunal em dispensarà de la meva assistència.
- Per quin motiu, senyor? –demanà el jutge Stareleigh.
- No tinc practicant, vostra senyoria –va dir l'apotecari.
- Què voleu que hi faci? –va respondre el jutge Stareleigh–. Hauríeu hagut de contractar-ne un.
- No m'ho puc permetre, vostra senyoria –replicà l'apotecari.
- Doncs caldria que us ho poguéssiu permetre –va dir el jutge, amb cara enrojolada, perquè el seu temperament tendia a irritable i no suportava contradicció.
- Ja sé que caldria, si jo reeixís tant com mereixo, però aquest no és el cas, vostra senyoria –va respondre l'apotecari.
- Feu-lo jurar –digué el jutge, peremptòriament.

O l'article de calúmnia política de la *Gaseta d'Eatanswill*:

“La Grogueria de sotamà”

“Un confrare reptilià ha vomitat recentment el seu negre verí amb l'eixorc i desesperat intent de sollar la justa anomenada del nostre distingit i excel·lent repre-

sentant, l'honorable senyor Slumkey (aquest Slumkey al qual nosaltres, de molt abans que guanyés la seva actual noble i encimbellada posició, vam predir que fóra un dia, com ara és, el més brillant honrament de la seva pàtria i ensems el seu orgull més altívol, el seu defensor més coratjós i també la seva lleial vanaglòria); el nostre confrare reptilià, dèiem, s'ha xalat a les despeses d'un cossiòl per al carbó, de plaqué, superbament embotit, que ha estat ofert a aquella gloriosa personalitat pels seus electors entusiasmats, i a la compra del qual, insinua el miserable anònim, el mateix honorable senyor Slumkey ha contribuït, valent-se d'un amic confidencial del seu majordom, per més de tres quartes parts de la quantitat subscripta. Com! ¿no s'adona poc ni gaire aquell monstre arrossegadís que, àdhuc si això fos veritat, l'honorable senyor Slumkey no apareixeria sinó sota una llum més amable i radiant que no pas abans, si és possible? ¿Ni repara àdhuc la seva ment obtusa que aquest desig amable i commovedor de complir el desig de son cos electoral ha de fer-lo per sempre més estimat de tots aquells seus conciutadans que no siguin pitjors que garrins o, en altres paraules, que no estiguin tan degradats com el nostre confrare? Però així són els trucs miserables de la Grogueria de sotamà! Aquests, però, no resulten pas els seus únics artificis. La traïció és desfermada. Declarem gosadament, ara que se'ns burxa per fer-nos parlar [i ens posem sota la protecció del país i dels seus agents], que en aquest moment hom realitza preparatius per a un ball groc, que es donarà en una ciutat groga, al bell mig d'una població groga, que serà menat per un mestre de cerimònies groc, i al qual assistiran membres groguíssims del Parlament, i per a l'admissió al qual hi haurà bitllets grocs! ¿S'estremeix el nostre diabòlic confrare? Deixem que es recargoli d'impotent malignitat mentre escrivim aquestes paraules: *Hi serem.*"

Tot plegat, a banda de diverses narracions breus independents i poesies que l'obra conté, inserides dins la trama. Un aspecte fonamental del *Pickwick* el constitueixen els diàlegs entre personatges de diverses extraccions socials: les criades, servents, cotxers i els senyors i senyores més o menys enfaristolats:

– Oh, senyora Rogers –va dir la senyora Bardell–, a tot això no heu pas estat presentada! El senyor Raddle, senyora; la senyora Cluppins, senyora; la senyora Raddle, senyora.

– Que és la germana de la senyora Cluppins –sugerí la senyora Sanders.

– Oh, tanmateix! –va dir la senyora Rogers, condescendent; perquè era l'estadanta, i la seva criada estava de servei, així és que era més condescendent que no pas íntima, pels drets de la seva posició–. Oh, tanmateix!

La senyora Raddle va somriure dolçament, el senyor Raddle va fer una reverència, i la senyora Cluppins va dir “que estava contentíssima de fer coneixença amb una senyora de la qual havia sentit tantes de lloances com era la senyora Rogers.” Un compliment que la dama darrerament dita acollí amb amable dignació.

– Bé, senyor Raddle –va dir la senyora Bardell–, penso que us deveu sentir tot honrat de pensar que vós i Tommy sereu els únics senyors que acompanyaran tantes de senyores pel camí del Jardí Espanyol, a Hampstead. ¿No trobeu que ha de sentir-se'n, senyora Rogers?

– Oh, certament, senyora –va respondre la senyora Rogers; i després totes les altres senyores van respondre: – Oh, certament.

– És clar que me'n sento, senyora –va dir el senyor Raddle, fregant-se les mans i manifestant una lleu tendència a un punt d'animació–. Talment, si us he de dir la veritat, he dit, quan veníem en el cabriolé...

Tot plegat constitueix un món literari que Carner ofereix a les lectores i lectors catalans com a model del que es pot fer en la llengua catalana que Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans havien fixat. La traducció de *Pickwick* (abril de 1931) surt un any i mig abans de la publicació del *Diccionari general de la llengua catalana* (30 de novembre de 1932) que culmina l'obra codificadora de Fabra, i constitueix sens dubte una veritable prova d'estrés de l'aptitud i l'efectivitat de la llengua codificada, una mena d'assaig general del fabrisme, la demostració que el català modern és una llengua “infinitament apta” com la volia el Mestre. Aquesta novel·la tan singular de Dickens permet a Carner un exercici de llibertat creativa –també pel que fa a la creació lingüística– avui impracticable per a la majoria d'escriptors, que és al servei d'un propòsit més alt, que va més enllà de la pròpia producció literària. L'obra del traductor se suma a l'obra del gramàtic i lexicògraf, i faran camí juntes en l'esdevenidor –mot també pickwickià– de la cultura catalana.

Obres citades

- Alcover, Antoni Maria. “La llengua catalana té sintaxis pròpia.” En Joaquim Horta ed. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona, 1906: 350-399.
- Bacardí, Montserrat & Godayol, Pilar. dirs. *Diccionari de la traducció catalana*. Vic: Eumo Editorial, 2011.
- Busquets, Loreto. *Aportació lèxica de Josep Carner a la llengua literària catalana*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.
- Carner, Josep. “De l’art de traduir.” *Lletres* (juliol de 1944): 4-6.
- . *El reialme de la poesia*. Núria Nardi & Iolanda Pelegrí. curs. Barcelona: Edicions 62, 1986.
- . *Epistolari de Josep Carner*. Albert Manent & Jaume Medina. curs. Barcelona: Curial, 1995. vol. II.
- . *Arbres*. Barcelona: Edicions 62, 2004.
- Chesterton, Gilbert Keith. *The Collected Works of G. K. Chesterton XV. Chesterton on Dickens*. San Francisco: Ignatius Press, 1989.
- Coll, Jaume & Ferrer, Joan eds. Charles Dickens. *The Posthumous Papers of the Pickwick Club / Pickwick (Documents pòstums del Club d’aquest nom). Traducció de Josep Carner*. Barcelona: Univers, 2020.
- Fabra, Pompeu. *La llengua catalana i la seva normalització*. Barcelona: Edicions 62, 1980.
- Feliu, Francesc & Fullana, Olga. “La inclusió d’afixos en el DGLC: una novetat lexicogràfica a principis del segle XX.” En Miquel Àngel Pradilla ed. *Fabra, encara. Actes del III Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2012. 393-404.
- Ortín, Marcel. “Els Dickens de Josep Carner i els seus crítics.” *Quaderns. Revista de Traducció* 7 (2002): 121-151.
- Par, Alfons. *Lo rei Lear. Tragèdia de Guillem Shakespeare feelment arromançada en estil de catalana prosa per Anfós Par*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1912.
- Patten, Robert L. “A Note on the Text and Illustrations.” En Charles Dickens. *The Posthumous Papers of The Pickwick Club*. London: Harmondsworth/Penguin Books, 1972.
- Solà, Joan & Mir, Joan. dirs., Rafel, Joaquim, Argenter, Joan, Murgades, Josep, Toldrà, Maria & Tobella, Antoni eds. *Converses filològiques (Obres completes 7)*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2010. vol. 7.
- Tello Fons, Isabel. “La variación lingüística en las traducciones catalanas y castellanas de *Pickwick*.” En Sílvia Coll-Vinent & Marcel Ortín eds. *Dickens en la cultura catalana: la recepció i les traduccions. IV Simposi sobre traducció i recepció en la literatura catalana contemporània*. Lleida: Punctum, 2013.